

Edebiyat Çevirisinde Gemini Pro'nun Kullanılabilirliği Üzerine Analitik Bir Çalışma: Hermann Hesse'nin *Demian* Adlı Romanı Örneğinde¹

Murat Erbek , Karaman – Merve Koçer , Karaman

 <https://doi.org/10.37583/diyalog.1828056>

Öz

Son yıllarda nöral makine çevirisi (NMT) modellerinde oldukça hızlı bir gelişim yaşanmaktadır. NMT sistemleri kullanım kılavuzu vb. gibi salt bilgilendirici metinlerin çevirisinde nispeten başarılı çıktılar vermektedir. Ancak üslubun ve estetik değerın ön plana çıktığı anlatımcı metinlerin çevirisinde NMT modellerinin başarı düzeyleri hâlâ tartışılmaktadır. Bu bağlamda, mevcut çalışmanın temel amacı Gemini Pro adlı yapay zekâ modelinin edebiyat çevirisinde ne derece başarılı sonuçlar verdiğinin çeviri-eleştirel bir bakış açısıyla incelenmesidir. Bu amaç doğrultusunda, Hermann Hesse'nin *Demian: Die Geschichte von Emil Sinclairs Jugend* adlı romanının Kâmuran Şıpal tarafından yapılan çevirisi ile Gemini Pro tarafından üretilen makine çevirisi çıktısı karşılaştırmalı analiz edilmiştir. Karşılaştırmalı analizde Antoine Berman'ın ([1985] 2021) biçim bozucu eğilimler analitiği kuramsal çerçeve olarak temel alınmıştır. Karşılaştırma, edebi dil uygunluğu, üslup ve kültürel dokunun korunması gibi temel kriterler üzerinden gerçekleştirilmiştir. Şıpal'ın çevirisi, Hesse'nin kendine özgü üslubunu ve eserin sanatsal değerini koruma becerisi açısından bir referans noktası olarak kabul edilmiş ve Gemini Pro'nun performansı bu referansla kıyaslanmıştır. Sonuç olarak, Gemini Pro'nun bağlamsal anlamı yakalama konusunda nispeten başarılı sonuçlar verdiğini; ancak Hesse'nin özgün yazım tarzını yansıtmada eksik kaldığı tespit edilmiştir.

Anahtar Sözcükler: Edebiyat Çevirisi, Nöral Makine Çevirisi, Google Gemini, Hermann Hesse, *Demian*.

Abstract

An Analytical Study on the Usability of Gemini Pro in Literary Translation: Making a Case of Hermann Hesse's Novel Demian

In recent years, neural machine translation (NMT) models have undergone rapid development. NMT systems have demonstrated relatively successful outputs in the translation of purely informative texts such as user manuals. However, the effectiveness of NMT models in translating expressive texts —where style and aesthetic value are foregrounded— remains a subject of ongoing debate. In this context, the primary aim of the present study is to examine, from a translation-critical perspective, the extent to which the artificial intelligence model Gemini Pro produces successful results in literary translation. To this end, a comparative analysis was conducted between the translation of Hermann Hesse's *Demian: Die Geschichte*

Einsendedatum: 02.07.2025

Freigabe zur Veröffentlichung: 15.12.2025

¹ Bu çalışma “TÜBİTAK 2209-A Üniversite Öğrencileri Araştırma Projeleri Destekleme Programı” kapsamında TÜBİTAK tarafından desteklenmiştir (Yürütücü: Merve Koçer, Danışman: Dr. Öğr. Üyesi Murat Erbek, Proje Başvuru No: 1919B012424826).

von Emil Sinclairs Jugend by the experienced translator Kâmuran Şipal and the machine translation output generated by Gemini Pro. The theoretical framework for the comparative analysis is based on Antoine Berman's ([1985] 2021) analytic of deforming tendencies. The comparison was carried out using key criteria such as appropriateness of literary language, style, and preservation of cultural texture. Şipal's translation was taken as a reference point for its ability to preserve Hesse's distinctive style and the artistic value of the work, and Gemini Pro's performance was evaluated against this benchmark. The findings indicate that while Gemini Pro produced relatively successful results in capturing contextual meaning, it fell short in reflecting Hesse's original writing style.

Keywords: *Literary Translation, Neural Machine Translation, Google Gemini, Hermann Hesse, Demian.*

EXTENDED ABSTRACT

Since the 1950s, significant progress has been gradually achieved in the field of machine translation. The historical development of machine translation can be broadly divided into three main phases: the “rule-based period”, the “corpus-based period”, and the “neural network-based period”. During the rule-based period (1950–1980), the first machine translation engines operated solely on linguistic rules. Due to their limited capacity to analyze the complexity of natural languages, these systems failed to produce sufficiently efficient outputs.

By the 1990s, corpus-based machine translation systems emerged as the dominant paradigm. Corpus-based machine translation can essentially be categorized into two main approaches: “example-based machine translation” and “statistical machine translation.” In example-based translation, sentences are translated by analogy, drawing upon a large collection of translation examples. In statistical machine translation, the likelihood of a word or phrase having a particular equivalent in the target language is calculated statistically. Both approaches rely on corpora—large-scale linguistic datasets—to generate translations. To achieve optimal performance from corpus-based systems, extensive and high-quality parallel text corpora are required. In domains where sufficient translation data is unavailable, the quality of corpus-based translations tends to decline. This limitation has led to the replacement of statistical machine translation by neural machine translation (NMT) systems, which possess superior contextual analysis capabilities.

Today, NMT systems are generally acknowledged to produce relatively successful translations of purely content-focused (informative) texts such as user manuals. However, when it comes to form-focused (expressive) texts characterized by stylistic nuance and aesthetic value, the performance of NMT models remains a subject of debate. In this context, the primary aim of the present study is to examine, from a translation-critical perspective, the extent to which Gemini Pro—a multimodal artificial intelligence model developed by Google—can produce successful literary translations.

To this end, a comparative analysis was conducted between the translation of Hermann Hesse’s novel *Demian: Die Geschichte von Emil Sinclairs Jugend* by experienced translator Kâmuran Şipal and the machine-generated output produced by Gemini Pro. The theoretical framework for the comparative analysis was based on Antoine Berman’s ([1985] 2021) analytic of deforming tendencies. The comparison was carried out using key criteria such as literary language appropriateness, style, tone, and preservation of cultural texture. Şipal’s translation was taken as a reference point due to its ability to preserve Hesse’s distinctive style and the artistic value of the work, and Gemini Pro’s performance was evaluated against this benchmark.

The translation-critical evaluation of eight representative examples revealed that Şipal’s translation was highly successful in terms of fluency and literary expression in the target language. By employing Turkish-specific expressions and idioms, Şipal enriched the narrative and prioritized a more impactful, poetic, and fluent style through domestication strategies. To achieve this, Şipal did not hesitate to make structural and semantic interventions in the source text. Depending on the context, he transformed complex, nested sentence structures into shorter, segmented ones, and—at the risk of losing the polysemous depth of the original—clarified semantic ambiguities, nuanced passages, and implied references, thereby elevating the original text to a somewhat “higher” linguistic level.

In contrast, Gemini Pro’s translation exhibited structural fidelity to the source language, maintaining word order and narrative flow as in the original. However, the translation tended to reduce “literariness”, favoring a “mechanical”, straightforward style. In some examples, Gemini Pro rendered vivid and metaphorical expressions into more mundane equivalents, disrupted the rhythmic structure and emotional cadence of the original, and introduced structurally awkward phrases in the target language, resulting in both qualitative impoverishment and distortion of idiomatic expressions. Although Gemini Pro’s translation appeared formally faithful, it lacked philosophical depth, emotional resonance, and literary intensity.

It is important to note that in this study, the source text was uploaded to Gemini Pro with a simple translation command, without any specific instructions (e.g., “domestication” or “foreignization”). It is likely that Gemini Pro could produce results that meet the translation purpose if given the “correct” commands. For NMT models employing deep learning techniques, the clarity and precision of prompts play a crucial role in achieving desired outcomes. Against this backdrop, further in-depth research is required to explore the mechanisms by which machine translation systems can be directed via prompt-based instructions.

1. Giriş

Son yıllarda uluslararası ticaret hızla yaygınlaşmış, bu yaygınlaşma anlaşma, sözleşme ve kullanım kılavuzu gibi yaygın metinlerin birçok farklı dilde üretilmesi gerekliliğini de doğal olarak beraberinde getirmiş, tüm bu gelişmeler sonuç olarak çeviriye dönük ihtiyacın hızla artmasına ve hatta insan çevirmenlerin üretebileceğinden daha fazla çeviriye ihtiyaç duyulmasına sebep olmuştur. Nitekim daha fazla çeviri üretme, daha hızlı çeviri üretme ve daha düşük maliyetle çeviri üretme talebi, aslına bakılırsa, makine çevirisi üzerine yürütülen çalışmaların da temel motivasyon kaynağı olmuştur (Kay 1992: XII). Doğal diller arasında bilgisayar aracılığıyla otomatik çeviri yapmayı amaçlayan sistemler genel olarak “machine translation” (makine çevirisi)² kavramıyla ifade edilmektedir. Daha genel bir tanımla, makine çevirisi terimi, insan yardımı ile veya insan yardımı olmadan bir doğal dilden diğerine çevirilerin üretiminden sorumlu bilgisayarlı sistemler için kullanılan geleneksel ve standart bir isimdir (Hutchins / Somers 1992: 3). Hutchins ve Somers’in (1992: 1) vurguladığı üzere, birkaç düğmeye basarak herhangi bir dildeki herhangi bir metnin insan müdahalesi veya yardımı olmadan herhangi bir başka dile eksiksiz, mükemmel ve en önemlisi amaca uygun bir şekilde çevirisini yapabilen mutlak “çeviri makineleri”nin varlığından bahsetmek mümkün değildir. Hutchins ve Somers’in günümüzden tam 33 yıl önce dikkat çektikleri bu gerçekliğin günümüzde hâlâ kısmen de olsa geçerliliğini koruduğunu kabul etmek gerekmektedir. Fakat bununla birlikte, makine çevirisinin tarihsel gelişim süreci³ incelendiğinde, makine çevirisi alanının, özellikle 20. yüzyılın ortalarından başlamak üzere günümüze değin önemli ilerlemeler, dönüşümler ve hatta devrim niteliği taşıyan gelişimler geçirdiği görülmektedir.

Makine çevirisi alanında geçirilen gelişim evreleriyle ilgili farklı ölçütleri esas alan daha detaylı sınıflandırmalar ileri sürmek mümkün olmakla birlikte (krş. Mercan vd. 2024: 108-109), makine çevirisinin tarihsel gelişimini en genel hatlarıyla “kural tabanlı dönem”, “derlem tabanlı istatistiksel dönem” ve “sinir ağı tabanlı dönem” olmak üzere üç ana dönemde ele almak mümkündür. II. Dünya Savaşı sonrasında, özellikle Soğuk Savaş döneminde makine çevirisine yönelik ilk araştırma adımlarının atıldığı görülmektedir. 1954 yılında IBM ve Georgetown Üniversitesi’nden Leon Dostert’in ortaklaşa gerçekleştirdiği projede bir makine çevirisi sisteminin ilk kamuya açık gösterimi yapılmıştır (Hutchins / Somers 1992: 6). Makine çevirisinin mümkün olabileceğine dair ilk somut umutları doğuran bu projenin kamuya açık gösteriminde titizlikle seçilmiş örnek Rusça cümleler 250 kelimelik çok kısıtlı bir kelime dağarcığı ve sadece altı dilbilgisi kuralı kullanılarak İngilizceye çevrilmiştir. Hutchins ve Somers’e (1992: 6) göre bu proje çok az bilimsel değeri olmasına rağmen, Amerika Birleşik

² “Mechanical translation” (mekanik çeviri) ve “automatic translation” (otomatik çeviri) tabirlerinin daha nadir olmakla birlikte literatürde makine çevirisiyle aynı anlama gelecek şekilde kullanıldığı görülmektedir (Hutchins / Somers 1992: 3).

³ Makine çevirisinin tarihsel gelişim sürecini detaylı bir şekilde ele almak ya da bu sistemlerin arasındaki farklılıkları değerlendirmek çalışmanın kapsamını aştığı için bu konulara çalışma kapsamında kısaca değinmekle yetinilmiştir. Makine çevirisi üzerine ilk önemli 14 çalışmanın yer aldığı kaynak için bkz. (Locke / Booth 1955). Makine çevirisinin tarihsel gelişim sürecine ilişkin detaylı bilgi için bkz. (Hutchins / Somers 1992: 5-9, Çetiner 2021: 577-578, Korkmaz 2019, Mercan vd. 2024).

Devletleri’nde makine çevirisi araştırmalarının büyük ölçekli fonlanmasını teşvik etme ve dünyanın başka yerlerinde, özellikle Sovyetler Birlięi’nde makine çevirisi projelerinin başlatılmasına ilham verme noktasında önemli bir itici etki yaratmıştır. Sonraki on yıl boyunca farklı yöntemler benimseyen çeşitli araştırma grupları ortaya çıkmıştır (Hutchins / Somers 1992: 7): Bu gruplardan bazıları istatistik temelli, deneysel deneme-yanılma yaklaşımlarını benimserken bazıları ise daha uzun vadeli çözümler hedefleyen, temel dilbilimsel araştırmaları esas alan teorik yaklaşımlara öncelik vermişlerdir. Bu dönemdeki araştırmalar hesaplamalı dilbilim, yapay zekâ, otomatik sözlüklerin ve sentaktik analiz tekniklerinin geliştirilmesi ve dilbilim teorisine önemli katkılarda bulunmuş olsa da iyi çeviriler üretebilen sistemler oluşturma nihai hedefine ulaşamamıştır. 1964 yılında ABD’de makine çevirisi hükümet sponsorları tarafından makine çevirisine yönelik uzun vadeli beklentileri incelemek için “Automatic Language Processing Advisory Committee” (Otomatik Dil İşleme Danışma Komitesi) (ALPAC) kurulmuştur. Komitenin inceleme sonuçları 1966 yılında bir rapor olarak yayımlanmıştır. Bu raporda makine çevirisinin insan çevirisinden daha yavaş, daha az doğru ve iki kat daha pahalı olduğu sonucuna varılmış ve makine çevirisinin geleceğine dönük umutsuz bir görüş öne sürülmüştür. Sonuç olarak, bu rapor ABD’de makine çevirisi araştırmalarına on yıldan uzun bir süre ara verilmesine sebep olmakla kalmamış, bununla birlikte sonraki dönemde uzun yıllar boyunca makine çevirisine dönük kamuoyu algısına da büyük zarar vermiştir.

1950-1980 arası kural tabanlı dönemde geliştirilen ilk makine çevirisi motorları salt dil kurallarını esas alarak çalıştıkları için doğal dillerin karmaşıklığını çözümlenemediği kadar yetersiz kalmış ve sonuç olarak oldukça verimsiz çıktılar elde edilmiştir (Mercan vd. 2024: 108). Kaldı ki bu sistemler yüksek doğruluk için çok sayıda kural ve manuel müdahale gerektirmektedir. 1980’li yıllarda makine çevirisi araştırmaları yeniden canlanmış ve genel olarak çeviri araçlarının önemi konusunda kamu farkındalığında bir artış yaşanmıştır. 1980-1990 arası transfer tabanlı dönemde otomatik çeviri işlemi iki dilli sözlükler ve bir dizi kural kullanılarak gerçekleştirilmiştir. Kural tabanlı makine çevirisinden daha gelişkin bir yaklaşım olsa da bu sistemler de kendi içinde sınırlılıklar içermektedir. 1990’lı yıllarda “dillerarası makine çevirisi” olarak adlandırılan bir başka yöntem öne sürülmüştür. Dillerarası makine çevirisinde kaynak metnin anlamsal potansiyelini içeren bir aracı dilden (interlingua) yararlanılmaktadır. Diller arası makine çevirisi yaklaşımı her ne kadar transfer tabanlı makine çevirisi sistemlerinden daha etkili sonuçlar verse de bir aracı dil oluşturmak büyük çaba gerektirdiğinden pek verimli değildir.

90’lı yıllarda öne sürülen bir diğer yaklaşım ise derlem tabanlı makine çevirisidir. Bu yaklaşım, adından da anlaşılacağı üzere, büyük hacimli mevcut dil verisine, yani derlemlere dayanmakta ve daha önce çevrilmiş metinlerden veya benzer cümlelerden faydalanılarak yeni çeviriler üretilmesini amaçlayan bir çalışma mantığıyla işlemektedir. Derlem tabanlı makine çevirisini esasen “örnek tabanlı makine çevirisi” ve “istatistiksel makine çevirisi” olarak adlandırılan iki ana yaklaşıma ayırmak mümkündür. Mevcut geniş bir çeviri örneği koleksiyonundan yararlanarak, yeni cümleleri bu örneklere benzetim yoluyla çeviren örnek tabanlı makine çevirisinin dezavantajı verimli çalışabilmesi için geniş ve yüksek kaliteli paralel metin külliyatlarına bağımlı olmasıdır.

Büyük paralel derlemlerden öğrenilen olasılıksal modelleri kullanan istatistiksel makine çevirisi yönteminde ise bir kelime veya kelime grubunun hedef dilde hangi karşılıklara sahip olma olasılığının daha yüksek olduğu istatistiksel olarak hesaplanmaktadır. Tıpkı örnek tabanlı yaklaşımda olduğu gibi istatistiksel makine çevirisinde de yüksek hacimli paralel metin derlemlerine ihtiyaç duyulmaktadır. Yüksek kaliteli ve eşleşmiş çeviri verisi olmadan istatistiksel sistemleri yeterli düzeyde eğitmek mümkün değildir. Bu durum da özellikle yeterli çeviri verisi olmayan spesifik alanlarda çeviri kalitesinin düşük olmasına sebep olmaktadır. Tüm bu dezavantajlar sonuç olarak istatistiksel makine çevirisinin yerini bağlamsal çözümleme yeteneği daha yüksek olan nöral makine çevirisi sistemlerine bırakmasına sebep olmuştur.

Kural tabanlı makine çevirisi (RBMT)⁴, transfer tabanlı makine çevirisi (TBMT)⁵, dillerarası makine çevirisi (IMT)⁶, örnek tabanlı makine çevirisi (EBMT)⁷ ve istatistiksel makine çevirisi (SMT)⁸ gibi geleneksel makine çevirisi sistemlerinin yerini derin öğrenme teknikleriyle çalışan nöral makine çevirisi (NMT)⁹ modellerinin almasıyla birlikte makine çevirisi alanında devrim niteliğinde bir gelişim yaşanmıştır. Dilbilgisel kurallardan veya önceden tanımlanmış çeviri kalıplarından hareketle otomatik çeviri yapan kural tabanlı makine çevirisi sistemlerinin veya büyük veri kümeleri üzerinde yapılan istatistiksel analizlere dayalı olarak otomatik çeviri yapan istatistiksel makine çevirisi sistemlerinin sonuçları genelde uzun süre alan, kapsamlı ve uğraştırıcı düzeltmeler gerektirmektedir. Hatta bazen bu geleneksel makine çevirisi sistemlerinin çeviri önerilerini düzenlemek sıfırdan çeviri yapmak kadar zaman alıcı olabilmektedir. Kural tabanlı makine çevirisi veya istatistiksel makine çevirisi sistemleri yalnızca belirli metin türleri için özel olarak “eğitildiklerinde” hatırı sayılır ölçüde zaman tasarrufu sağlayabilmektedir. Ancak yukarıda da belirtildiği gibi, makine çevirisi sistemlerinde son yıllarda önemli bir ilerleme kaydedilmiştir. Nöral makine çevirisi olarak adlandırılan bu makine çevirisi motorları içerik odaklı salt bilgilendirici metinlerin çevirisinde bir insan çevirmen tarafından çok az düzeltme gerektiren ve hatta bazı karmaşık cümle yapıları içermeyen metin türlerinde hiç düzeltme gerektirmeyen çeviri sonuçları üretmeye başlamıştır.

1.1. Çalışmanın Amacı

Günümüzde nöral makine çevirisi sistemlerinin kullanım kılavuzu, yemek tarifi, ilaç prospektüsü, mal listeleri, haber metinleri vb. gibi içerik odaklı salt bilgilendirici metinlerin çevirisinde nispeten başarılı çeviri çıktıları verdiği genel olarak kabul edilmektedir. Ancak yoruma açık nitelik taşıyan, biçim ve üslubun ön plana çıktığı ve sanatsal-estetik değere sahip olan anlatımcı metinlerin çevirisi söz konusu olduğunda NMT modellerinin başarı düzeyleri hâlâ tartışılmaktadır. Bu bağlamda, mevcut

---

⁴ “Rule-based machine translation”

⁵ “Transfer-based machine translation”

⁶ “Interlingual machine translation”

⁷ “Example-based machine translation”

⁸ “Statistical machine translation”

⁹ “Neural machine translation”

çalışmanın temel amacı Google tarafından hizmete sunulan Gemini Pro adlı çok modlu yapay zekâ modelinin edebiyat çevirisinde ne derece başarılı sonuçlar verdiğinin çeviri-eleştirel bir bakış açısıyla incelenmesidir. Bu amaç doğrultusunda, Hermann Hesse'nin *Demian: Die Geschichte von Emil Sinclairs Jugend* (Sinclair 1919¹⁰, Hesse 1978) adlı romanının deneyimli çevirmen Kâmuran Şipal tarafından *Demian: Emil Sinclair'in Gençliğinin Öyküsü* (Hesse 2014) adıyla yapılan çevirisi ile Gemini Pro tarafından üretilen makine çevirisi çıktılarını karşılaştırmalı analize tabi tutulmaktadır. Karşılaştırmalı analizde Antoine Berman'ın ([1985] 2021) biçim bozucu eğilimler analitiği kuramsal çerçeve olarak temel alınmaktadır. Karşılaştırma, edebi dil uygunluğu, üslup, ton ve kültürel dokunun korunması gibi temel kriterler üzerinden gerçekleştirilmektedir. Şipal'in çevirisi, Hesse'nin kendine özgü üslubunu ve eserin sanatsal değerini koruma becerisi açısından bir referans noktası olarak kabul edilmekte ve Gemini Pro'nun performansı bu referansla kıyaslanmaktadır.

1.2. Çalışmanın Yöntemi

Mevcut çalışma yöntemsel açıdan “çeviri amaçlı metin çözümlemesi” ve “çeviri-eleştirel değerlendirme” olarak adlandırılan iki temel aşamadan oluşmaktadır. Birinci aşamada öncelikle Hermann Hesse'nin *Demian: Die Geschichte von Emil Sinclairs Jugend* adlı romanı çeviri amaçlı metin çözümlemesine tabi tutulmaktadır. Çeviri amaçlı metin çözümlemesi bölümünde kaynak metin dilsel, metinsel, iletişimsel ve kültürel boyutlarıyla bir bütün olarak mercek altına alınmaktadır. Bu bölüm, kaynak metinle ve kaynak metnin yazarıyla ilgili çeviri odaklı çözümleme verileri içermektedir.

Çalışmanın çeviri örneklerini içeren ikinci aşamasında ise çözümleme bölümde yapılan tespitler ve elde edilen veriler ışığında çeviri örnekleri çeviri-eleştirel bir bakış açısıyla karşılaştırılmaktadır. Çeviri-eleştirel karşılaştırma içeren bu bölümde çeviri örneklerini değerlendirme aşamasında, uygulanmış çeviri teknik ve stratejilerini tespit etme ve açıklama noktasında Antoine Berman'ın biçim bozucu eğilimler analitiği dayanak alınmaktadır. Çeviri-eleştirel değerlendirme söz konusu olduğunda çeviri örneklerinin neye göre seçileceği belirleyici önem taşımaktadır. Burada iki farklı yöntem kullanılabilir. İlk yöntem değerlendirmeyi herhangi bir yönlendirmeden uzak bir şekilde nötr düzlemde gerçekleştirebilmek için çeviri örneklerinin rastgele seçilmesidir. Ancak değerlendirmeci belirli bir konuya, belirli bir çeviri sorunu tipine vurgu yapmayı amaçlıyorsa, örneğin çeviri metindeki biçim bozucu yönelimleri örneklendirmeyi hedefliyorsa, bilinçli olarak özellikle bu tür biçim bozucu yönelimleri içeren örnekleri değerlendirmeyi tercih edebilmektedir.

Mevcut çalışmada, çalışmanın hacmini de aşmamak amacıyla yapısal bakımdan nispeten “karmaşık” olarak nitelendirilebilecek, anlamsal derinlik potansiyeli açısından da aktarımda çeviri sorunu doğurabilecek temsili sekiz çeviri örneği üzerinde değerlendirme yapılmıştır. Çeviri örnekleri seçilirken morfolojik, sentaktik ve semantik

---

¹⁰ Roman'ın ilk baskısı hikâyenin anlatıcısının adı olan “Emil Sinclair” mahlasıyla S. Fischer yayınevi tarafından Berlin'de yayımlanmıştır.

ölçütler esas alınmıştır. Buna göre, morfolojik bakımdan Türkçeye aktarımda isim-fiil, sıfat-fiil ya da zarf-fiil kuruluşlara dönüştürülmesi gereken, aktarımda nispeten zorluk yaratabilecek “Infinitiv-, Partizipial- und Gerundialkonstruktion” yapılar içeren, sıfat kullanımının, tasvirin ve “Genitiv” hâl ile oluşturulan bağlantıların yoğun olduğu cümleler tercih edilmiştir.

Sentaktik bakımdan değerlendirildiğinde ise, “komplexer Satz” (birleşik cümle) olarak adlandırılan cümle yapılarına öncelik verilmiştir. Almancada birden fazla parça cümleden (Teilsatz) oluşan cümle yapılarına “komplexer Satz” (birleşik cümle) adı verilmektedir (krş. Pittner / Berman 2010: 96, Zengin 2018: 252-256). Yapısal açıdan eş dereceye sahip olan cümlelerin yan yana, bağlaçlı ya da bağlaçsız bir şekilde birbirine bağlanması durumunda oluşan bağlanma şekline “Parataxe” (yan yana sıralanma) adı verilirken; temel cümleye (Hauptsatz) bir ya da birden fazla yan cümlenin (Nebensatz) bağlanması sonucunda oluşan bağlanma şekli ise “Hypotaxe” (alt alta sıralanma) olarak nitelendirilmektedir. Bu çalışmada, daha çok “Hypotaxe” (alt alta sıralanma) bağlanma şeklinin kullandığı karmaşık ve iç içe geçmiş birleşik cümleler seçilmiştir. Almanca ile Türkçe arasındaki sentaktik farklılıklar göz önünde bulundurulduğunda, “Hypotaxe” (alt alta sıralanma) bağlanma şeklinin kullandığı bu tür birleşik cümlelerin Türkçeye aktarımında çeşitli yapısal zorluklar çıkabileceği öngörülmektedir. Semantik açıdan değerlendirildiğinde ise; felsefi-ideolojik imalar ve göndermeler içeren, okuru farklı yorum ve çıkarımlara yönlendirme ihtimali taşıyan, sorgulayıcı ve eleştirel niteliğe sahip olan, yazarın ideolojisini, felsefi-düşünsel dünyasını yansıtan, sembolik anlatımın yoğun olduğu çeviri örnekleri tercih edilmiştir. Bu bağlamda seçilen çeviri örneklerinin çeviri amaçlı metin çözümlemesi bölümünde elde edilen verilerle desteklenebilir ve yazarın yetiştirdiği dönemin sosyokültürel koşullarıyla da ilişkilendirilebilir özellik taşımasına bilhassa önem verilmiştir.

Çalışmanın yöntemi başlıklı bu bölümde son olarak kaynak metnin Gemini Pro’ya nasıl yüklenildiğinin açıklanması gerekmektedir. Bu çalışmada, kaynak metin Gemini Pro’ya herhangi bir özgül yönerge (örneğin, “yerlileştirme stratejisini benimse” ya da “yabancılaştırma stratejisini benimse” gibi) olmaksızın, yalnızca basit bir “çevir” komutuyla yüklenmiştir. Çevirinin amacına göre uyarlanmış komutlar verilmesi ve dayanaklı çeviri amaçlı metin çözümlemesi verisi ile “eğitilmesi” durumunda Gemini Pro’nun “istenen” yönde sonuçlar üretebilmesi olasıdır. Bu tür yapay zekâ destekli makine çevirisi motorlarının kullanımında “prompt” (komut), çeviri çıktısının “amaca uygunluğunu” belirleyen kritik derecede önemli bir faktördür. Hatta modelin ilk ürettiği çeviri çıktısı tam “istenildiği” gibi olmadığında komut değiştirilerek modelden yeni bir çıktı talep edilebilmektedir. Nitekim günümüzde yapay zekâ destekli dil modellerinden istenilen çıktıyı almak amacıyla komutların nasıl kullanılabilceğinin yöntem ve tekniklerini araştıran Prompt Engineering (Komut Mühendisliği) adı verilen bir alan ortaya çıkmıştır. Fakat modelin “doğru” anlamlandırmadığı bir komut makine çevirisi motorunun “yanlış” yönlendirilmesi riskini de beraberinde getirmektedir. Bu çalışmada, bu tür riskleri olasılık dışı bırakmak ve Gemini Pro’nun “varsayılan” durumdaki performansını incelemek amacıyla, kaynak metin makine çevirisi motoruna yüklenirken bilinçli olarak herhangi bir çeviri stratejik yönlendirme yapılmamıştır.

2. Çeviri Amaçlı Metin Çözümlemesi

Bu bölümde, karşılaştırmalı çeviri çözümlemesine sağlam bir zemin hazırlamak amacıyla, kaynak metin ve yazarı hakkında çeviri odaklı bilgilere yer verilmektedir. Hermann Hesse'nin hayatı, düşünce dünyası ve edebiyata bakış açısı, özellikle *Demian* adlı romanıyla ilişkilendirilerek ele alınmaktadır. Yazarın yetiştiği kültürel ortam, dönemin koşulları ve içinde bulunduğu ruhsal durum eserlerine doğrudan yansımaktadır. Bireysel arayış, varoluşsal sorgulama ve mistik sembolizm gibi temalar romanlarında merkezî bir konumda yer almaktadır. Bu bağlamda, kaynak metnin yapısal, tematik ve anlatımsal özelliklerinin, metnin çok katmanlı yapısı, sembollerle örülü dili ve kültürel bağlamı da dikkate alınarak değerlendirilmesi gerekmektedir. Nitekim bu değerlendirme, eserin hem özgün anlamını kavramaya hem de karşılaştırmalı çeviri-eleştirel analizde referans alınacak unsurları belirlemeye hizmet etmektedir. Bu bölümde sunulan veriler, kaynak metindeki anlam ve üslup özelliklerinin çeviri yoluyla ne ölçüde aktarılabildiği değerlendirilirken ve Gemini Pro'nun çeviri çıktısı ile Kamuran Şipal'in çevirisi karşılaştırılırken tespitleri gerekçelendirme noktası önemli bir işlev kazanacaktır.

2.1. Hermann Hesse'nin Çocukluk ve Gençlik Yılları

20. yüzyıl Alman edebiyatının en önemli isimlerinden biri olan Hermann Hesse (1877-1962), eserlerinde bireyin iç dünyasını, maneviyat arayışlarını ve varoluşsal sorgulamalarını derinlemesine işlemiştir. Hesse'nin yaşamı, eserlerindeki temaları anlamak için önemli bir büyüteç niteliğindedir. Hugo Ball'ın (1956: 23) “görkemli Romantik dönemin son şövalyesi” olarak nitelendirdiği Hesse, 2 Temmuz 1877'de Württemberg eyaletinde küçük bir kasaba olan Calw'da dünyaya gelmiştir (Ball 1956: 7). Hesse'nin babası Johannes Hesse, o dönemde Rusya İmparatorluğu'na bağlı olan Estonya'nın Weißenstein şehrinde doğmuştur. Kültürel ve etnik açıdan Baltık bölgesine özgü bir karakter taşıyan Johannes'in ailesi buraya Tartu'dan gelmiştir. Hesse'nin annesi Marie Gundert-Dubois ise Hindistan'da misyonerlik yapan bir babanın kızı olarak Hindistan'ın doğusundaki Talatscheri şehrinde dünyaya gelmiştir. Marie, köken olarak İsviçre'nin Fransızca konuşulan Neuchâtel bölgesinden, Kalvinist geleneklere sahip bir üzüm yetiştiricisi aileden gelmektedir. Bu bilgiler, Hermann Hesse'nin hem Alman hem Baltık hem de Rus etkilerine açık olan çok uluslu ve kültürel çeşitliliğe sahip bir ailede yetişmiş olduğunu göstermektedir. Hesse, İncil okunan, Protestan Hristiyanlık geleneklerinin disiplinli bir şekilde uygulandığı bir evde büyümüştür (Ball 1956: 20). Nitekim bu tür bir ortamda büyümek, Hesse'nin eserlerinde mistik, dini ve ruhsal sorgulamalar yapmasına zemin hazırlamıştır. Hesse, küçük yaşlardan itibaren Hindistan'a özgü imgeler, hikâyeler ve ezgilerle büyümüştür (Ball 1956: 146). Hesse'nin bahsi geçen bu kültürel ve sanatsal deneyimleri eserlerinde derin şekilde kendini göstermektedir.

Gençlik yılları, Hesse için oldukça çalkantılı geçmiştir. Hesse'ye ailesi tarafından din adamı olması için teoloji eğitimi yolu çizilmiştir (Ball 1956: 48). Bu aslında Württemberg'de istidatlı çocuklar için burslu eğitim sunulan geleneksel bir yoldur. Ücretsiz eğitim için sadece “Landexamen” adı verilen sınavı başarıyla geçmek gerekmektedir. Hesse, 1891 yılında Landexamen sınavını geçerek Maulbronn

Manastırı'na kabul edilmiştir (Ball 1956: 61). Burada disiplinli bir eğitim sistemi uygulanmakta ve yatakhaneler bile Sparta, Hellas, Athen gibi klasik isimlerle anılmaktadır (Ball 1956: 50). Hesse, Maulbronn'da ağır bir ruhsal çöküntü yaşamıştır. Dindar eğitimle bireysel özgürlük arasında dışı vuramadığı içsel çatışmalar ve özgürlük arzusu onu derslerden kaçmaya itmiştir. Hesse, bu dönemin edebi izdüşümü olan *Unterm Rad* romanında kendisini Hermann Heilner ve Hans Giebenrath adlı iki karaktere bölerek anlatmaktadır: Derslerden kaçan, isyankâr ve sanatçı ruhlu Hermann Heilner karakteri Hesse'nin asi tarafını temsil ederken; dersten kaçmaya cesaret edemeyen, içe dönük, acı çeken öğrenci Hans Giebenrath karakteri ise Hesse'nin bastırılmış, uysal yönüyle özdeşleşmektedir. Bu ayrım Hesse'nin “kişilik bölünmesi” şeklinde tanımlanan edebi tekniğini yansıtmakta ve aynı teknik yazarın *Hermann Lauscher*, *Demian* ve *Klein und Wagner* gibi diğer eserlerinde de yoğun bir şekilde görülmektedir (Ball 1956: 49).

2.2. *Demian* Romanı ve Romanın Yazılışına Giden Sürec

Hesse, 1916 yılında oğlu Martin'in ağır hastalığı ve savaşın yol açtığı ruhsal kriz nedeniyle Sonnmatt sanatoryumuna yatmıştır (Ball 1956: 137). Burada ünlü psikiyatr Carl Gustav Jung'un öğrencisi olan otuz beş yaşındaki genç psikiyatr J. B. Lang ile yoğun psikoterapötik görüşmeler yapmıştır. Bu görüşmeler Hesse'nin iç dünyasına dair bastırıldığı imgeleri, özellikle “anne arketipi”ni açığa çıkarmasını sağlamıştır. Bu süreçte Hesse edebiyat üreterek içsel çalkantılarını dışı vurmuştur. Hesse, modern psikoterapinin temel sorularına değinen bu yoğun sohbetlerin bir meyvesi olarak *Demian*'ı 1917 yılında kısa sürede kaleme almıştır (Ball 1956: 142). Öyle ki *Demian* neredeyse bir trans hâlinde yazılmıştır. Hesse buna “bir kendilik keşfi”, “kendini yeniden doğurma süreci” olarak bakmaktadır. Romanın ana karakteri Emil Sinclair, Hesse'nin ruhsal otobiyografisi olarak değerlendirilmektedir. Sinclair, iyilik ve kötülüğün, aydınlık ve karanlığın ikili dünyasında bir yolculuğa çıkmaktadır. Romanın bir diğer önemli karakteri Max Demian, Sinclair'in ruhsal rehberidir, “yüksek benlik” arketipidir. Sinclair'a sıradışı düşünmeyi, itaatkâr ahlakın ötesine geçmeyi öğretmektedir. Demian'ın annesi Frau Eva karakteri ise annelik arketipinin yüceltilmiş, neredeyse tanrısal bir figürüdür. Sinclair'in içsel özlem duyduğu “mistik anne” ve “kutsal kadın” idealinin sembolüdür. Eserde genel olarak bir bireyin kendi içsel hakikatine ulaşma çabası ele alınmaktadır. “Kendin olmak” ilkesinin, toplumun ahlak kalıplarına karşı “içsel yasaya sadakatle” gelişebileceği önermesi ön plana çıkarılmaktadır. Roman, bu amaç doğrultusunda, yoğun sembolik anlatım içermektedir. Örneğin “Abraxas” figürü romanda iyilik ve kötülüğü aynı anda içinde barındıran bir tanrı figürüdür. Hesse bu imgeyle, geleneksel ahlakın ötesine geçen, daha bütüncül bir “yaşam dini” arayışına dikkat çekmektedir. Anne figürü, Hesse'nin hem psikolojik bastırmalarının hem de metafizik arayışlarının merkezinde konumlandırılmaktadır. Rüyalar, imgeler, kuşlar, balıklar ve karanlık doğa manzaraları bu arketiple ilişkilendirilmektedir. Dil ve üslup bakımından incelendiğinde, Hesse'nin müziksel bir ritim, neredeyse ayinsel bir dil ve şiirsel bir anlatım tercih ettiği ve bu üslupla eserde mistik bir atmosfer oluşturmayı başardığı görülmektedir. Koller ve Henjum'un (2020: 336) dikkat çektikleri üzere, edebiyat çevirisinde özgün metnin bu tür biçimsel-estetik niteliklerinin mümkün olduğunca koruması beklenmektedir.

3. Çeviri-Eleştirel Karşılaştırma

Antoine Berman'ın bu makalede yürütülecek olan çeviri-eleştirel analize dayanak olan “biçim bozucu eğilimler analitiği”ni kavrayabilmek için öncelikle onun çeviri anlayışını kısaca ele almak gerekmektedir. Berman, kaynak metnin erek dil ve kültüre benzeştirilip çevrilmesini, kendi ifadesiyle kaynak metnin “deforme edilmesini” içeren “etnomerkezci” çeviri yaklaşımına karşı çıkmaktadır (Berman 2021: 247): Ona göre çeviri sadece bir dilsel aktarım faaliyeti değil; iki yönlü bir karşılaşma ve dönüşüm sürecidir. Çeviri, yabancı eseri bize kendi yabancılığı içinde açma çabasıdır. Yani, onu yerleştirmek değil; tam tersine onun “yabancı” kalmasına izin vererek anlamaya çalışmaktır. Berman (2021: 247) makalesinin hemen başında bu tür bir çeviriye örnek olarak Hölderlin'in Sofokles çevirilerini göstermektedir. Çünkü Hölderlin, Sofokles çevirilerinde antik Yunan trajedisinin dilindeki yabancılığı görünür kılmış, okura tanıdık ve rahat bir metin sunmak uğruna bu yabancılığı silikleştirmemiştir. Berman'a (2021: 248) göre özgün metnin yabancılığını koruyan bu çeviri yaklaşımı tarih boyunca bastırılmış, marjinalize edilmiş ve yerini “doğallaştırıcı” çevirilere bırakmıştır. Bu bağlamda, Berman'a (2021: 249) göre, her çeviride, çevirinin yabancıya saygı duyan “öz” amacından sapmasına neden olan bazı biçim bozucu eğilimlerle karşılaşılır. Bunlar çoğu zaman bilinçdışıdır, çünkü çevirmenin kendisi de bu kuvvetlerin taşıyıcısıdır. Bu eğilimler şunlar olabilir: Etnomerkezci çeviri (yabancıyı kendi kültürüne benzetme), ilhakçı çeviri (metni kendi sistemine katma), hipermetinsel çeviri (pastiş, taklit, uyarlama, serbest yeniden yazım). Berman'a (2021: 249) göre biçim bozucu eğilimlerin tespit edilmesi çeviri çözümlemesinin yalnızca “olumsuz çözümleme” ayağını oluşturmaktadır, olumsuz çözümleme mutlaka onun bir pozitif karşılığı ile tamamlanmalıdır. Sezgisel olarak bahsi geçen bu bozulmaları azaltmayı başaran çeviri eylemlerini, yani biçim bozucu kuvvetleri nötralize eden yaratıcı çeviri stratejilerini tespit etmek çeviri çözümlemesinin pozitif ayağını oluşturmaktadır. Aşağıda yürütülen çeviri-eleştirel karşılaştırmada olumlu-olumsuz karşıtlığını içeren bu çözümleme anlayışı uygulanmaktadır.

Berman (2021: 251-259) çeviri sürecinde bilinçli ya da bilinçsiz olarak işleyen, kaynak metni “yabancı” doğasından uzaklaştıran ve dönüştüren on iki temel biçim bozucu eğilimden bahsetmektedir:

1. Rationalization (akla uygun hâle getirme): Özgün metnin yapısal serbestliğini düzenleyip daha “anlaşılır” hale getirme; örneğin karmaşık cümleleri sadeleştirip düzene sokma.

2. Clarification (açıklık getirme): Kaynak metindeki belirsizlikleri, çok anlamlılıkları, imaları açık seçik hâle getirme; dolayısıyla metnin çok anlamlı derinliğini kaybettirme.

3. Expansion (genişletme): Erek dilde metni gereğinden fazla uzatma, daha fazla kelime kullanma.

4. Ennoblement and Popularization (yüceltme ve popülerleştirme): Kaynak metni daha “yüksek” bir dil düzeyine çıkararak yüceltme (ennoblement) ya da basitleştirerek popülerleştirme (popularization).

5. Qualitative Impoverishment (niteliksel yoksullaştırma): Özgün metindeki güçlü, etkileyici sözcükleri daha zayıf, sıradan karşılıklarla çevirme.

6. Quantitative Impoverishment (niceliksel yoksullaştırma): Özgün metinde bulunan anlam birimlerini sayısal olarak eksiltme.

7. The Destruction of Rhythms (ritmi bozma): Özgün metnin ritmik yapısını yok etme.

8. The Destruction of Underlying Networks of Signification (anlam ağlarını bozma): Kaynak metnin içinde yankılanan, birbirine bağlı anlam motiflerini yok etme.

9. The Destruction of Linguistic Patternings (dilsel örüntüleri bozma): Özgün metindeki tekrarlar, yapısal motifler, sentaktik oyunlar gibi unsurları ortadan kaldırma.

10. The Destruction or Exoticization of Vernacular Networks (ağız/diyalekt ağlarını yok etme ya da egzotikleştirilmesi): Yerel, halk diliyle yazılmış ifadeleri ya standart dile çevirip yok etme ya da “egzotik” göstererek ötekileştirme.

11. The Destruction of Expressions and Idioms (deyimleri bozma): Anlamı kültürel bağlamla derinden ilişkili deyimleri yok sayma ya da “düz” ifadelerle çevirme.

12. The Effacement of the Superimposition of Languages (dillerin üst üste bindirilmesini silme): Çok dilli metinlerde, diller arası geçişleri, karışımları veya etkileşimleri çeviride homojenleştirilerek yok etme.

Romanın “Zwei Welten” (İki Dünya) başlıklı ilk bölümünün ilk cümlesiyle çeviri-eleştirel değerlendirmeye başlanmaktadır.

Örnek 1

- Ich beginne meine Geschichte mit einem Erlebnisse der Zeit, wo ich zehn Jahre alt war und in die Lateinschule unseres Städtchens ging. (Hesse 1978: 9).
- Öyküme başımdan geçen bir olayı anlatmakla başlayacağım. On yaşındaydım henüz; küçük kentimizdeki Latince okuluna gidiyordum. (Hesse 2014: 17, çev. Kâmuran Şipal).
- Hikayeme on yaşındayken kasabamızın Latin okuluna gittiğim zamanlardan bir anıyla başlıyorum. (Çev. Gemini Pro, tarih: 07.07.2025).

Yukarıdaki cümle oldukça basit bir sentaktik yapıya sahip olmasına rağmen çeviride anlam aktarımı, üslup, sentaks ve ton açısından nasıl farklar oluşabileceğini gösteren güzel bir örnektir. Kaynak cümle, sentaktik açıdan bir temel cümle ve bir yan cümle içeren, yan cümlesinde hem zaman hem de mekân belirtilen nispeten kısa bir cümledir. Şipal’in özgün cümleyi iki cümleye bölməsi, Berman’ın “rationalization” (karmaşık cümleleri sadeleştirip düzene sokma) olarak adlandırdığı biçim bozucu eğilimini akla getirmektedir. Şipal’in “Erlebnis der Zeit” ifadesini “başımdan geçen bir olay” şeklinde aktarması ise özgün metindeki “zaman” vurgusunu silikleştirip “deneyim” vurgusunu ön

plana çıkarmıştır. Bu çeviri tercihini özgün metindeki güçlü, etkileyici sözcükleri daha zayıf, sıradan karşılıklarla çevirme olarak tanımlanan “qualitative impoverishment” (niteliksel yoksullaştırma) biçim bozucu eğilimiyle açıklamak mümkündür. Gemini Pro’nun çevirisinde özgün cümlelerin sentaktik yapısının korunduğu görülmektedir. Gemini Pro “Erlebnis der Zeit” ifadesini “zamanlardan bir anı” şeklinde aktararak özgün cümledeki zaman vurgusunu korumayı başarmıştır. Şipal “Lateinschule” ifadesini “Latince okulu” şeklinde çevirmeyi tercih ederken; Gemini Pro’nun “Latin okulu” şeklinde aktardığı görülmektedir. “Lateinschule” geç orta çağ ve erken modern dönem Almanya’sında temel amacı, öğrencilere o dönemde kilise ve teolojinin, hukuk, bilim ve felsefenin dili olan Latinceyi öğretmek olan, lakin yalnızca Latince öğretilmeyen; aynı zamanda mantık, retorik, klasik edebiyat gibi alanlarda eğitimi de içeren, yüksek sosyo-kültürel eğitim verilen, üniversiteye hazırlık niteliğindeki bir okul türüdür. “Latince okulu” ifadesi ne kadar bu okulda Latince eğitimi verildiği bilgisini içerse de sözcüğün tam anlamını vermekte yetersiz kalmaktadır. “Latin okulu” ifadesi ilk bakışta daha yalın bir karşılık gibi görünse de hem eksiktir hem de potansiyel olarak yanıltıcı olabilir. Nitekim “Latin okulu” ifadesi, Türkçede “Latin dansı öğretilen okul” gibi yanlış çağrışımlar uyandırabilir. Sonuç olarak, her ne kadar yukarıda Şipal’in çevirisinde “rationalization” ve “qualitative impoverishment” gibi biçim bozucu eğilimlerin varlığına atıfla özgün cümledeki hafif arkaik yapı ve zamansallık vurgusunun nispeten kaybolduğu tespiti yapılmış olsa da Şipal’in bu tercihleri “konuşma dili” doğallığında bir anlatıma ulaşabilmek amacıyla bilinçli olarak yapmış olabileceğini göz ardı etmemek gerekmektedir. Şipal’in çevirisinde yerlileştirme stratejisinin ağır bastığı, özgün metnin biçimsel olarak sistematik bir biçimde erek okura yakınlştırıldığı, buna karşın bu uğurda özgün metnin poetik-biçimsel yönünün nispeten basitleştirilip bastırıldığı görülmektedir. Gemini Pro’nun çevirisi ise yapısal olarak özgün metne daha sadık olsa da erek okurda akıcılığın ve “edebiliğin” azaltılmış olduğu daha “mekanik” bir etki bırakmaktadır.

Örnek 2

- Viel duftet mir da entgegen und rührt mich von innen mit Weh und mit wohligen Schauern an, dunkle Gassen und helle Häuser und Türme, Uhrschläge und Menschengesichter, Stuben voll Wohnlichkeit und warmem Behagen, Stuben voll Geheimnis und tiefer Gespensterfurcht. Es riecht nach warmer Enge, nach Kaninchen und Dienstmägden, nach Hausmitteln und getrocknetem Obst. Zwei Welten liefern dort durcheinander, von zwei Polen her kamen Tag und Nacht. (Hesse 1978: 9).
- Burcu burcu bir alay koku o günlerden esip geliyor bana doğru, içimi bir sızıyla, tatlı bir ürpertiyle dolduruyor; karanlık sokaklar, aydınlık evler, kuleler, çalan saatler ve insan yüzleri, sıcacık bir rahatlık taşan konforlu odalar, kapılarından içeri hayalet korkusuyla adım atılan gizemli odalar. Sıcacık bir sıkışıklık kokuyor, adavşanları, hizmetçiler, kocakarı ilaçları ve kurutulmuş meyve kokuyor her şey. İç içe iki dünya yaşanıyor burada, gece ve gündüz iki ayrı kutuptan çıkıp geliyordu. (Hesse 2014: 17, çev. Kâmuran Şipal).
- Oradan bana birçok koku gelir ve içimi acıyla ve tatlı ürpermelerle kaplar: karanlık sokaklar ve aydınlık evler, kuleler, saat sesleri ve insan yüzleri; sıcak ve rahat ev odaları, sır ve derin hayalet korkusu dolu odalar. Sıcak bir darlık, tavşan ve hizmetçi, ev ilaçları

ve kuru meyve kokar. İki dünya orada iç içe geçer, gece ve gündüz iki ayrı kutuptan gelir.
(Çev. Gemini Pro, tarih: 07.07.2025).

Yukarıdaki çeviri örneği çeviri ediminin şiirsel anlatım yoğunluğunu, anlam katmanlarını ve duygusal tonu nasıl dönüştürebildiğini net bir şekilde göstermektedir. Şipal'in çevirisinde "burcu burcu bir alay koku", "sızı", "tatlı bir ürperti" ve "kocakarı ilaçları" gibi edebi karşılıkların özenle seçildiği, özgün metindeki uzun ve ritmik yapının Türkçede de "esip geliyor bana doğru", "içimi bir sızıyla, tatlı bir ürpertiyle dolduruyor" ve "sıcacık bir sıkışıklık" gibi ifadelerle sürdürülebildiği, böylece duygusal yoğunluğun ve imge gücünün korunduğu görülmektedir. Buna karşın Gemini Pro'nun çevirisinde ise neredeyse tüm öğelerin birebir aktarıldığı, "oradan bana birçok koku gelir" ve "sıcak bir darlık" gibi daha "mekanik", daha doğrudan ifadelerin kullandığı, bu nedenle özgün metindeki şiirsel, duygusal tonlamanın yerini soğuk ve neredeyse yalnızca betimleyici bir dile bıraktığı dikkat çekmektedir. Berman'ın biçim bozucu eğilimler analitiği bakımından incelendiğinde, Şipal'in çevirisinde "burcu burcu bir alay koku" ve "kapılarından içeri hayalet korkusuyla adım atılan" gibi ifadelerin özgün metinden daha yüksek edebi dilde verildiği, bu tercihlerin "ennoblement" (yüceltme) biçim bozucu eğilimini andırarak kaynak metni daha "yüksek" bir dil düzeyine çıkardığı görülmektedir. Şipal'in çevirisi, bir tür "yaratıcı sadakate" dayanmaktadır. Berman'ın yaklaşımına göre bazı "deformasyonlar" vardır, fakat bu müdahaleler metnin edebi gücünü artırmak için yapılmıştır. Bu nedenle özgün metne bu tür müdahaleler edebi çeviri etiği açısından savunulabilir çeviri tercihleridir. Gemini Pro'nun çevirisinde daha belirgin olumsuz deformasyonlar söz konusudur. Öncelikle "duftet mir entgegen" ifadesinin "koku gelir" gibi düz bir şekilde çevrilmesi, "warme Enge" gibi özgün ve metaforik bir ifadenin "sıcak bir darlık" gibi Türkçede edebi açıdan tuhaf duran bir karşılığa dönüştürülmesi güçlü ve imgeli sözcüklerin sıradanlaştırılmasına (qualitative impoverishment) sebep olmuştur. Bu tercihler genel olarak özgün metindeki duygusal iniş çıkışların ve ritmik yapının kısmen kaybolmasını (destruction of rhythms) beraberinde getirmiştir. Sonuç olarak, Şipal'in çevirisi özgün metindeki ritmik yoğunluğu ve melankolik atmosferi Türkçede başarıyla yeniden üretmiş, hatta bazı yerlerde metni hafifçe zenginleştirerek duygusal etkiyi artırmıştır. Gemini Pro'nun çevirisi ise biçimsel olarak mekaniktir; şiirsellik, ritim ve duygusal nüanslar bakımından eksiktir, metinde öğelerin art arda sıralandığı bir tür "listeleme havası" bulunmaktadır.

Örnek 3

- Was Demian da über Gott und Teufel, über die göttlich-offizielle und die totgeschwiegene teuflische Welt gesagt hatte, das war ja genau mein eigener Gedanke, mein eigener Mythos, der Gedanke von den beiden Welten oder Welthälften — der lichten und der dunkeln. (Hesse 1978: 63).
- Demian'ın Tanrı ve Şeytan, biri resmî-Tanrısal, ötekisi sükûtle geçiştirilen şeytansal dünya konusunda söyledikleri tıpkı tıpkısına benim düşüncemi yansıtmaktaydı, benim kendi mitimdi bu, aydınlık ve karanlık olmak üzere iki dünya ya da dünyanın bir yarısıyla ilgili düşüncemdi. (Hesse 2014: 81, çev. Kâmuran Şipal).

- Demian'ın Tanrı ve Şeytan hakkında, ilahi-resmi ve üzeri örtülen şeytani dünya hakkında söyledikleri, aslında tam da benim kendi düşüncem, kendi mitimdi; o iki dünya ya da dünya yarısı fikri — aydınlık ve karanlık olan. (Çev. Gemini Pro, tarih: 07.07.2025).

Yukarıdaki örnekte anlatıcı içinde yaşadığı felsefi düşüncenin Demian vasıtasıyla somutlaştığını ve bu düşüncenin aslında kendi “miti” olduğunu dile getirmektedir. Yüksek düzeyde soyutlama, tanrı-şeytan ve aydınlık-karanlık gibi karşıtlıklar içeren bu örnek, aynı zamanda kişisel bir uyanış anını da yansıtmaktadır. Şipal “die totgeschwiegene teuflische Welt” ifadesini “sükûtle geçirilen şeytansal dünya” şeklinde, “genau” sözcüğünü “tıpkı tıpkısına” şeklinde çevirmiş, erek metne kaynak metinde olmayan “yansıtmak” fiilini eklemiş, bu şekilde özgün metni daha “yüksek” bir dil düzeyine (ennoblement) çıkarmıştır. Şipal, aynı zamanda cümlelerin sonunda konuşma çizgisi ile ayrılan ve vurgulanan “der lichten und der dunkeln” ifadesini “iki dünya” ifadesine bağlayarak cümleyi sentaktik olarak Türkçeye uyarlamış ve daha anlaşılır hale (rationalization) getirerek cümlelerin okunabilirliğini arttırmıştır. Gemini Pro'nun çevirisinde “totgeschwiegen” ifadesi daha nötr bir karşılıkla “üzeri örtülen” şeklinde çevrilmiş, “der lichten und der dunkeln” ifadesi “aydınlık ve karanlık olan” şeklinde özgün metinde olduğu gibi konuşma çizgisiyle ayrılarak “o iki dünya ya da dünya yarısı fikri” ifadesine bağlanmıştır. Sonuç olarak, Şipal erek dilde okunabilirliği arttırmak, daha akıcı bir anlatıma ulaşmak ve metin içi felsefi vurguları da korumak amacıyla daha yerleştirici bir çeviri anlayışı benimsemiş; Gemini Pro ise kelime tercihleri bakımından daha “nötr” olan, sentaktik yapıları olduğu gibi korumaya odaklanan daha yabancılaştırıcı bir strateji ortaya koymuştur.

Örnek 4

- Er ließ mich plötzlich wieder los. Unser Hausflur roch nicht mehr nach Frieden und Sicherheit, die Welt brach um mich zusammen. (Hesse 1978: 16).
- Ansızın beni koyverdi Franz. Taşlığımızdaki huzur ve güven kokusu uçup gitmiş, sanki dünya başıma yıkılmıştı. (Hesse 2014: 26, çev. Kâmuran Şipal).
- Birden beni bıraktı. Evimizin koridoru artık barış ve güven kokmuyordu, dünya etrafımda yıkıldı. (Çev. Gemini Pro, tarih: 07.07.2025).

Yukarıdaki örnekte duygusal yoğunluğu yüksek olan, dramatik, ritmik ve kısa olan üç cümle art arda kullanılmıştır. “Er ließ mich plötzlich wieder los” ifadesi anlatıcının terkedilmişlik hissini, “Unser Hausflur roch nicht mehr nach Frieden und Sicherheit” ifadesi evle özdeşleşen güvenli bir alanın o alışlagelinmiş niteliklerini kaydetmesini, “die Welt brach um mich zusammen” ifadesi ise anlatıcının yaşadığı duygusal yıkımı derin bir şekilde yansıtmaktadır. Şipal'in çevirisi, özgün metindeki bu duygu yoğunluğunu ve ruh halini korumayı başarmıştır. “Ansızın beni koyverdi Franz” ifadesi, standart Türkçenin dışında daha halk diline yakın olan bir fiil (“koyvermek”) kullanımıyla karakterin yaşadığı sarsıntıyı daha güçlü ve içten bir biçimde sunmaktadır. Bununla birlikte “sanki dünya başıma yıkılmıştı” ifadesi, kaynak metindeki “die Welt brach um mich zusammen” cümlesinin taşıdığı metaforik duygusal yıkımı, Türkçe'de çok yaygın olarak kullanılan bir deyimle karşılamaktadır. Ayrıca Şipal'in “Hausflur” sözcüğü için çocukların eski

zamanlarda neşeyle oynadığı bir alan olan “taşlık” karşılığını tercih etmesi, “huzur ve güven kokusu uçup gitmiş” ifadesiyle bir duygunun kaybını derinlemesine ve içten hissettirmesi, metne daha “yerli” ve daha “nostaljik” bir hava katmıştır. Bu müdahalelerin metnin edebi yoğunluğunu “ennoblement” (yüceltme) ve duygusal derinliğini arttırdığı görülmektedir. Gemini Pro ise bunun tam tersi bir strateji izleyerek “Hausflur” ifadesi için duygusal çağrışım potansiyeli düşük olan ve çocuk dünyasındaki bahsedilen anlamı taşımayan “koridor” sözcüğünü kullanmıştır. “... bıraktı”, “... kokmuyordu” ve “... yıkıldı” yükleleriyle biten cümlelerin art arda gelmesi, Almanca sentantik yapıya uygun gibi görünse de Türkçede mekanik hissiyat oluşturmuş, dil içi akıcılığın ve ritmin kısmen bozulmasına “destruction of rhythms” sebep olmuştur. Türkçede tuhaf karşılanabilecek “dünya etrafımda yıkıldı” ifadesi ise anlatıcının yaşadığı duygusal yıkımı kesinlikle yansıtmamakta, bu çeviri tercihi hem “niteliksel yoksullaştırma” hem de “deyimleri bozma” eğilimi içermektedir.

Örnek 5

- Ich sah auf diese Hand und fühlte, wie roh und tief feindlich sie mir war, wie sie nach meinem Leben und Frieden griff. (Hesse 1978: 17).
- Gözlerim eline takıldı, ne hoyrat bir eldi bu, ne amansız bir düşmanlıkla doluydu, yaşamıma ve huzuruma kastederek nasıl da uzanmıştı bana doğru. (Hesse 2014: 26, çev. Kâmuran Şipal).
- Bu ele baktım ve onun bana ne kadar kaba ve düşmanca olduğunu, hayatımı ve huzurumu nasıl ele geçirmeye çalıştığını hissettim. (Çev. Gemini Pro, tarih: 07.07.2025).

Yukarıdaki örnekte Şipal, “hoyrat”, “amansız düşmanlık”, “yaşamıma ve huzuruma kastederek” gibi kültürel ve duygusal düzeyde yoğun çağrışımlar barındıran söylemler tercih ederek kaynak metindeki içsel şiddet ve tehdit algısını Türkçeye taşımayı başarmıştır. Şipal’in devrik cümle yapılarıyla desteklediği bu dramatize ve “teatral” aktarım tarzı, Berman’ın tabiriyle “açıklık getirme” ve “yüceltme” eğilimleri, “yabancı” olanın keskinliğinin törpülenmesi risklerine rağmen, erek okurun metin ile daha duygusal bir bağ kurabilmesini sağlaması bakımından olumlu sonuç vermiştir. Buna karşın, Gemini Pro’nun çevirisinde ise “niteliksel yoksullaştırma” ve “ritmi bozma” eğilimleri daha yoğun bir şekilde görülmektedir. Örneğin “bu ele baktım”, “onun bana ne kadar kaba ve düşmanca olduğunu ... hissettim” gibi daha düz ve doğrudan, edebi etkisi düşük ifadelerin kullanması, art arda gelen vurgularla sağlanan iç gerilimin ve tehdit hissini azalmasına sebep olmuştur.

Örnek 6

- Meine Sünde, war nicht dies oder das, meine Sünde war, daß ich dem Teufel die Hand gegeben hatte. (Hesse 1978: 20).
- İşlediğim günah, rasgele günahlardan değildi, yakamı şeytana kaptırmıştım. (Hesse 2014: 29, çev. Kâmuran Şipal).

- Benim günahım bu veya şu değildi; benim günahım, şeytanla el sıkışmış olmamdı. (Çev. Gemini Pro, tarih: 07.07.2025).

Yukarıdaki metin bölümü, ana karakter Sinclair’ın iyi ve kötüyle kendi iç benliğinde yaşadığı ahlaki ve kişisel mücadeleyi yansıtmaktadır. Burada esasen karakterin belirli bir eylemden ziyade, kendi benliğinin karanlık yönüyle, burada sembolik olarak şeytanla, ilişki kurmasının asıl günahı olduğunu fark etmesini ele almaktadır. Kaynak cümlede “meine Sünde” ifadesinin tekrarlanması günahın ağırlığını vurgularken “nicht dies oder das” ifadesi ise bahsi geçen günahı diğer genel günahlardan ayıştırmaktadır. Yan cümledeki “dem Teufel die Hand geben” ifadesi ise “şeytanla uzlaşmak”, daha somut bir anlatımla bir nevi bilinçli iradeyle “şeytana teslim olmak” simgesel anlatımını içermektedir. Şipal çevirisinde “günah” sözcüğünü tekrarlamakla yetinmemiş, bir de kaynak metinde var olmayan “işlediğim” ifadesini ekleyerek günahın yoğunluğunu pekiştirerek vurgulamıştır. Şipal, “war nicht dies oder das” ifadesini “rasgele günahlardan değildi” şeklinde çevirerek bahsi geçen günahı diğer genel günahlardan ayıştırmak gerektiğini net bir şekilde ortaya koymuştur. Şipal, “dem Teufel die Hand geben” ifadesini “yakamı şeytana kaptırmıştım” şeklinde çevirerek erek dilde daha yerleşik bir terim kullanmış; fakat bu çeviri tercihi kaynak metni olduğundan daha yüksek bir dil düzeyine çıkararak “yüceltme” biçim bozucu eğilimini beraberinde getirmiştir. Gemini Pro’nun çevirisi sentaktik açıdan daha sadık görünse de semantik kaymalar içermektedir. “El sıkışmak” deyimini Türkçede barış, uzlaş gibi daha olumlu çağrışımlar içermektedir. Oysa “die Hand geben” ifadesi yukarıdaki metin bağlamında karanlık bir teslimiyeti ima etmektedir. Almanca deyim Türkçeye aynı yapıyla taşınmış gibi görünse de ilgili deyim farklı kültürel ve anlamsal çağrışımlara sahip olması hem anlamsal kaymaya hem de niteliksel yoksullaşmaya sebep olmuştur.

Örnek 7

- Ich wollte ja nichts als das zu leben versuchen, was von selber aus mir heraus wollte. (Hesse 1978: 95-96).
- İçimde dışarı çıkmak isteyen bir şey vardı, ben onu yaşamaya çalışıyordum yalnızca. (Hesse 2014: 119, çev. Kâmuran Şipal).
- Ben sadece, kendi içimden kendiliğinden çıkmak isteyen şeyi yaşamaya çalışmak istiyordum. (Çev. Gemini Pro, tarih: 07.07.2025).

Yukarıdaki kısa, ama felsefi yoğunluğu yüksek olan cümle, romanın temel mesajı olan bireyin kendi içsel hakikatine ulaşma çabasını oldukça çarpıcı bir şekilde özetlemektedir. Bu cümlede, bireyin kendi benliğini keşfetmesi ve toplumun beklentileri yerine, kendi iç sesini dinleyerek yaşaması, kısaca başkalarının ona dayattığı hayatı değil; kendi özünden gelen, ona ait olan benzersiz benliğini bulma arzusunu ifade etmektedir. Şipal, “was von selber aus mir heraus wollte” ifadesini “içimde dışarı çıkmak isteyen bir şey” şeklinde çevirerek özbenlik, içgüdü ve bireysellik vurgusunu herhangi bir açıklama yapmadan olduğu gibi korumayı başarmıştır. Kaynak cümledeki “Ich wollte ja nichts als” ifadesi bunun sade ve mütevazı bir istek olduğuna işaret ederken, “zu leben versuchen” ifadesi yaşamak için çabalamaya, yani hemen olmayan, belki de olması hiçbir zaman mümkün

olmayacak bir gaye için mücadele etmeyi ima etmektedir. Şipal, ilgili metin bölümünü “ben onu yaşamaya çalışıyordum yalnızca” şeklinde kısa ve net bir şekilde çevirerek “istemek” fiilini göz ardı etmiş olsa da “çalışıyordum yalnızca” şeklinde devrik bir anlatım kullanarak bu vurguyu telafi etmeye çalışmıştır. Buna karşın Şipal’in, kaynak cümleye varoluşsal derinlik katan “von selber” ifadesini yok sayması niteliksel yoksullaştırmaya sebep olmuştur. Gemini Pro, “kendi içimden”, “kendiliğinden” ifadelerini olduğu gibi çevirerek özbenlik ve bireysellik vurgusunu daha yoğun bir şekilde korumuştur. Gemini Pro, cümleyi “yaşamaya çalışmak istiyordum” şeklinde bitirerek isteğin sade ve mütevazı bir istek olduğunu korumakla kalmamış, eylemin sürekliliğini ve çaba anlamını da okura aktarmıştır. Kaldı ki bir şeyi “yaşamaya çalışmak” ile “yaşamaya çalışmak istemek” arasında önemli bir ayrım vardır. “Yaşamaya çalışmak” çabalama eyleminin başladığı varsayımını içerirken “yaşamaya çalışmak istemek” isteğin varlığını ve fakat henüz bu isteğin tam olarak istenildiği şekilde eyleme dönüştürül(e)mediği varsayımını da beraberinde getirmektedir.

Örnek 8

- Der Vogel kämpft sich aus dem Ei. Das Ei ist die Welt. Wer geboren werden will, muß eine Welt zerstören. (Hesse 1978: 91).
- Kuş yumurtadan çıkmak için savaş veriyor. Yumurta dünyadır. Doğmak isteyen, bir dünyayı yok etmek zorundadır. (Hesse 2014: 113-114, çev. Kâmuran Şipal).
- Kuş yumurtadan çıkmak için mücadele eder. Yumurta dünyadır. Doğmak isteyen, bir dünyayı yok etmek zorundadır. (Çev. Gemini Pro, tarih: 07.07.2025).

Yukarıdaki metin bölümü romanın ana karakterinin kendini bulma serüvenini ve manevi yeniden doğuşunu derin bir şekilde betimleyen merkezî bir metaforik anlatımdır. Burada “yumurta” imgesi bireyin kendi isteğinin dışında rastlantısal olarak içine doğduğu dünyayı temsil etmektedir. Bu dünya “kabuklarla” çevrili, somut anlatımla toplumsal normlar, teamüller, beklentiler, yönlendirmeler ve yasaklarla dolu sınırlı bir dünyadır. Romanın ana karakterinin bakış açısına göre, bireyin kendi benliğine ulaşabilmesi, “bireyleşmesi”, kısaca kendini gerçekleştirebilmesi için tam anlamıyla yeniden doğması, içine doğduğu dünyada hüküm süren mevcut inançları, çevresel ve dışsal beklenti ve yönlendirmeleri sorgulaması, bir nevi eski benliğini oluşturan bu sınırlı ve koşullandırılmış dünyayı yıkması gerekmektedir. Şipal’in çevirisi ile Gemini Pro’nun çevirisinin arasındaki en belirgin fark kaynak metindeki ilk cümleyi bitirirken tercih ettikleri fiillerde görülmektedir. Şipal, kaynak metindeki ilk cümleyi “savaş vermek” gibi oldukça “sert” bir fiil ile bitirirken, Gemini Pro kaynak metne daha sadık kalarak “mücadele etmek” gibi daha nötr bir fiil kullanmıştır. Şipal’in bu çeviri tercihiyle yukarıda bahsi geri döndürülemez içsel mücadeleyi daha yoğun bir şekilde ön plana çıkardığı görülmektedir. Metnin bağlamı göz önünde bulundurulduğunda, Şipal’in fiil tercihinin yerinde olduğunu ileri sürmek mümkündür. Şipal’in fiil çekiminde şimdiki zaman, Gemini Pro’nun ise geniş zaman tercih etmesi iki çeviri arasındaki vurgu farkını daha belirgin hale getirmiştir.

4. Sonuç

Yukarıdaki temsili sekiz örnek üzerinde gerçekleştirilen çeviri-eleştirel değerlendirme sonuçları incelendiğinde; Şipal'in erek dilde akıcılık ve edebi anlatım bakımından oldukça başarılı bir çeviri ortaya çıkardığı, anlatımına Türkçeye özgü imgeler (örn. “kapılarından içeri hayalet korkusuyla adım atılan gizemli odalar”, “taşlık”) ve deyimlerle (örn. “sanki dünya başıma yıkılmıştı”, “yakamı şeytana kaptırmıştım”, “Ansızın beni koyverdi Franz”) zenginlik kattığı, daha çok yerlileştirme stratejisine ağırlık vererek daha etkileyici, şiirsel ve akıcı bir üslup yakalamaya öncelik verdiği görülmektedir. Şipal, bu amaç doğrultusunda, kaynak metne hem yapısal hem de anlamsal müdahalelerde bulunmaktan kaçınmamıştır. Duruma göre bazı çeviri örneklerinde (örn. örnek 1) kaynak metindeki iç içe geçmiş, uzun, birleşik cümle yapılarını kısa ve parçalı cümle yapılarına dönüştürmüştür; bazı çeviri örneklerinde (örn. örnek 5) özgün metnin çok anlamlı derinliğini kaybettirme riskini de göze alarak özgün metindeki anlamsal belirsizlikleri, çok anlamlı bölümleri, ima içeren göndermeleri açık seçik hâle getirmiş, bazı çeviri örneklerinde (örn. örnek 2, 3 ve 4) özgün metni kısmen de olsa daha “yüksek” bir dil düzeyine çıkarmıştır. Sonuç olarak Şipal, anlatımda akıcılık ve doğallık ölçütü bakımından başarılı bir çeviri ortaya çıkarmış olsa da Berman'ın dikkat çektiği “yabancıların yabancılığını koruma” ilkesinden uzaklaşma riskini göze almıştır. Aktarımda özgün metnin yapısındaki “öteki” hava törpülenmiş, erek okura Berman'ın eleştirdiği türden tanıdık, bizden olan bir dilsel dünya sunulmuştur.

Gemini Pro'nun çevirisi incelendiğinde, kaynak dile yapısal sadakatin gözetildiği, sözcük sırası ve anlatım akışının kaynak metinde olduğu gibi verilmeye çalışıldığı, “edebiliğin” azaltılmış olduğu, “mekanik” olarak nitelendirilebilecek sade ve doğrudan bir çeviri eğiliminin ön plana çıktığı görülmektedir. Gemini Pro, bu çeviri eğiliminin doğal bir sonucu olarak, bazı çeviri örneklerinde (örn. örnek 2) güçlü ve imgeli sözcükleri sıradanlaştırmış ve özgün metindeki ritmik yapının, duygusal iniş çıkışların kısmen kaybolmasını sebep olmuş, bazı çeviri örneklerinde (örn. örnek 4) anlatıcının deneyimlediği psikolojik yıkımı hiçbir surette yansıtmayan “dünya etrafımda yıkıldı” gibi erek dilde yapısal açıdan yadırganabilecek ifadeler tercih ederek hem niteliksel yoksullaştırmaya hem de deyimlerin ve ifadelerin bozulmasına sebep olmuştur. Gemini Pro'nun çevirisi her ne kadar biçimsel açıdan sadık görünse de felsefi derinlik, duygu ve şiirsellik bakımından oldukça yoksundur. Gemini Pro'nun çevirisinin Berman'ın “yabancı olanı koruma” çağrısına daha yakın durduğu yönleri bulunsa da anlatımda edebî nitelik kaybı Şipal'in çevirisine nazaran daha belirgindir¹¹. Sonuç olarak, Gemini Pro'nun yukarıdaki birçok örnekte bağlamsal anlamı yakalama konusunda nispeten başarılı sonuçlar verdiği; buna karşın Hesse'nin özgün yazım tarzını yansıtmada eksik kaldığı tespit edilmiştir. Bu çalışmada kaynak metin Gemini Pro'ya yalnızca çevir komutuyla

¹¹ Esasen burada çeviribilimsel açıdan başka bir tartışmanın başlatılması gerekliliği ortaya çıkmaktadır. Yabancı olanı korumak için “yabancılaştırıcı” çeviri stratejisini benimsemenin şart olup olmadığı sorgulanmalı, bazı çeviri durumlarında “yerlileştirici” olarak nitelendirilen çeviri anlayışının yabancı olanı koruma noktasında daha elverişli olup olamayacağı irdelenmelidir. Elbette bu sorgulama mevcut çalışmanın konusu olmayıp bu konu uygun kuramsal çerçevede başka bir çalışma kapsamında tartışılmalıdır.

yüklenmiştir. Kaynak metin sisteme yüklenirken herhangi özel bir komut (yerleştirerek çevir ya da yabancılaştırarak çevir) verilmemiştir. Gemini Pro'ya doğru komutlar verildiğinde makine çevirisi motorunun çevirinin amacına uygun sonuçlar üretmesi muhtemeldir. Bu tür derin öğrenme teknikleriyle çalışan nöral makine çevirisi (NMT) modelleri kullanılırken komutların kısa ve net bir şekilde ifade edilmesi “istenilen” çıktılara ulaşma ihtimalini artırabilir. Bu bağlamda, makine çeviri sistemlerinin komut tabanlı talimatlarla nasıl yönlendirilebileceğinin mekanizmalarını keşfetmek için daha derinlemesine araştırmalar yapılmasına ihtiyaç duyulmaktadır.

Kaynakça

- Ball, Hugo** (1956): *Hermann Hesse: Sein Leben und sein Werk*. Berlin: Suhrkamp Verlag.
- Berman, Antoine** (1985): La Traduction comme épreuve de l'étranger. *Texte* (4), 67-81.
- Berman, Antoine** (2021): Translation and The Trails of The Foreign. L. Venuti (Edit.), *The Translation Studies Reader* içinde (L. Venuti, Çev., 4. b.). London & New York: Routledge, 247-260.
- Çetiner, Caner** (2021): Sustainability of Translation as a Profession: Changing Roles of Translators in Light of the Developments in Machine Translation Systems. *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi* (Ö9), 575-586.
- Hesse, Hermann** (1978): *Demian: Die Geschichte von Emil Sinclairs Jugend* (9. b.). Frankfurt am Main: Suhrkamp Taschenbuch Verlag.
- Hesse, Hermann** (2014): *Demian: Emil Sinclair'in Gençliğinin Öyküsü* (11. b.). (K. Şipal, Çev.). İstanbul: Can Sanat Yayınları.
- Hutchins, W. John / Somers, Harold L.** (1992): *An Introduction to Machine Translation*. London: Academic Press Limited.
- Kay, Martin** (1992): Foreword. W. J. Hutchins / H. L. Somers (Edit.) *An Introduction to Machine Translation*. London: Academic Press Limited, xi-xiii.
- Koller, Werner / Henjum, Kjetil Berg** (2020): *Einführung in die Übersetzungswissenschaft* (9. b.). Tübingen: Narr Francke Attempto Verlag.
- Korkmaz, İnönü** (2019): Makine Çevirisinin Kısa Tarihçesi. *Journal of Social and Humanities Sciences Research*, 6 (32), 155-166.
- Locke, William N. / Booth, A. Donald** (Ed.) (1955): *Machine Translation of Languages: Fourteen Essays*. New York: MIT Press.
- Mercan, Hanımur vd.** (2024): The Evolution of Machine Translation: A Review Study. *International Journal of Language and Translation Studies*, 4 (1), 104-116.
- Pittner, Karin / Berman, Judith** (2010): *Deutsche Syntax. Ein Arbeitsbuch* (4. b.). Tübingen: Narr Francke Attempto Verlag.
- Sinclair, Emil** (1919): *Demian: Die Geschichte einer Jugend*. Berlin: S. Fischer Verlag.
- Zengin, Eyüp** (2018): *Türkçede ve Almandada Birleşik Cümle*. Yayımlanmamış Doktora Tezi. Sakarya: Sakarya Üniversitesi.